

Robert Litwiński (Lublin)

**Policja Państwowa w powiecie radzyńskim
w latach 1919-1939**

Próby znalezienia odpowiedniej organizacji bezpieczeństwa publicznego na przełomie 1918 i 1919 roku doprowadziły do utworzenia Policji Państwowej. Funkcjonowanie dotychczasowych organów, spośród których na terenie powiatu radzyńskiego występowała Milicja Miejska, Milicja Ludowa i Policja Komunalna, nie było dobrym rozwiązaniem. Istotną przeszkodą okazał się fakt wzajemnej rywalizacji, co było spowodowane podporządkowaniem ich różnym ośrodkom politycznym. Milicja Ludowa była przede wszystkim reprezentantem obozu lewicowego (Polska Partia Socjalistyczna), podczas gdy Milicja Miejska, a następnie Policja Komunalna, były utożsamiane z obozem prawicowym. Poza tym w pierwszych miesiącach niepodległości nad stanem bezpieczeństwa publicznego czuwała również Żandarmeria Krajowa.

24.07.1919 roku Sejm uchwalił ustawę o Policji Państwowej. Nowa formacja była organem wykonawczym władz państwowych i samorządowych z zadaniem ochrony bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego. W myśl ustawy PP został zorganizowana i wyszkolona na wzór wojskowy. Terenową organizację policji przystosowano do podziału administracyjnego, wobec czego dzieliła się na: komendę główną, komendy okręgowe, powiatowe, komisariaty (obejmujące większe miasta w powiatach lub dzielnice w dużych

miastach) i posterunki stałe w gminach. Na czele PP stał komendant główny, zależny od ministra spraw wewnętrznych.¹

Na podstawie wspomnianej ustawy policja pod względem organizacji, administracji, zaopatrzenia, uzupełnienia i wyszkolenia podlegała komendantowi głównemu i komendantom okręgowym. Natomiast w zakresie służby bezpieczeństwa i czynności wykonawczych władz państwowych na terenie powiatu była zależna od komisarza rządowego, a w miastach stanowiących odrębną jednostkę administracyjną od tamtejszego przedstawiciela władzy administracyjnej, podporządkowanego ministrowi spraw wewnętrznych. Stąd też wynikał obowiązek składania przedstawicielom władz administracji politycznej (województwie, starostom) sprawozdań sytuacyjnych z zakresu spraw bezpieczeństwa publicznego i sytuacji społeczno-politycznej na podległym terenie. O rozmieszczeniu komisariatów i posterunków w miastach i gminach decydował miejscowy przedstawiciel władzy administracyjnej po porozumieniu z przedstawicielem miejscowego samorządu i komendantem policji. W czynnościach dochodzenia przestępstw policja była bezpośrednio zależna od urzędów wymiaru sprawiedliwości. Poza tym została zobowiązana do udzielania pomocy władzom samorządowym w zakresie ochrony bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego.² Ustawa o PP zapowiedziała także, że siedziby komend okręgowych wyznaczane są przez ministra spraw wewnętrznych. W przypadku wprowadzenia w życie prawa ustanawiającego jednostki administracyjne wyższego rzędu niż powiat (co nastąpiło na początku sierpnia - R.L.), zapowiedziano przystosowanie do nich okręgów policyjnych. W momencie powołania naczelników (województw - R.L.) tych jednostek

¹ Ustawa o Policji Państwowej z 24.07.1919 r., „Dziennik Praw Państwa Polskiego” (dalej: DzPPP), 1919, nr 61, poz. 363.

² Ibidem.

administracyjnych uprawnienia ministra spraw wewnętrznych w zakresie służby bezpieczeństwa i czynności wykonawczych (tj. zwierzchnictwa nad PP w tym zakresie) oraz decydowania o użyciu oddziałów policji z jednego powiatu na terenie innego, przechodziły do zakresu ich kompetencji.³

Z chwilą wprowadzenia w życie ustawy o PP straciły moc obowiązującą dekrety o organizacji ML z 5.12.1918 roku i 7.02.1919 roku oraz dekret o organizacji PK z 9.01.1919 roku. Funkcjonariusze Policji Komunalnej, Milicji Ludowej, Straży Kolejowej i istniejących urzędów śledczych zostali wcieleni do PP na ogólnych zasadach kwalifikacyjnych, przewidzianych ustawą.⁴

Ustawa o PP wprowadzała więc w życie strukturę terenową jednostek policji, przystosowaną do administracyjnego podziału państwa (artykuł 5). Teren kraju (w tym czasie jeszcze tylko obszar byłego Królestwa Polskiego) podzielono na okręgi policyjne, odpowiadające województwom i będące II instancją władzy policyjnej. Na czele okręgu stała komenda okręgowa, łącząca kilka lub kilkanaście komend powiatowych, które odpowiadały powiatom. Poza tym utworzono komisariaty obejmujące większe miasta w powiatach lub dzielnice w dużych ośrodkach miejskich (np. Lublin, a w 1921 roku także Chełm, Siedlce, Zamość). Na terenie gmin tworzone posterunki.

2.08.1919 roku na mocy tymczasowej ustawy o organizacji władz administracyjnych II instancji, zostało utworzone województwo lubelskie podzielone na powiaty: bialski, biłgorajski, chełmski, garwoliński, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, konstantynowski, lubelski, lubartowski, łukowski, puławski, radzyński, siedlecki, sokołowski, tomaszowski, węgrowski,

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

włodawski i zamojski.⁵ W 1920 roku powiat radzyński liczył 1608 km² powierzchni. Na jego terenie zlokalizowane były 2 miasta, 2 osady miejskie, 14 gmin oraz 185 sołectw.⁶ Wprowadzony podział zachował się z niewielkimi zmianami przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego. W 1929 roku z powiatu radzyńskiego wyłączono część gminy Milanów (około 2 km²), przydzielając ją do powiatu włodawskiego. W kwietniu 1933 roku powiat radzyński obejmował następujące gminy: Biała, Brzozowy Kąt – siedziba Wiski, Jabłoń, Kąkolewnica, Komarówka, Milanów – siedziba Kostry, Misie – siedziba Jelnica, Siemień, Suchowola, Szóstka, Tłuściec, Wohyń, Zahajki, Żerocin, Radzyń – miasto, Międzyrzec – miasto.⁷

4.12.1919 roku ukazały się przepisy o organizacji powiatowych komend policji, wydane przez ministra spraw wewnętrznych. Na czele policji w powiecie stał komendant powiatowy - zwierzchnik wszystkich funkcjonariuszy policji na tym terenie, podlegający bezpośrednio komendantowi okręgowemu. Do jego zadań należało sprawowanie kontroli nad czynnościami policji w sprawach bezpieczeństwa publicznego, nadzór nad wykonywaniem czynności służbowych podwładnych mu funkcjonariuszy oraz załatwianie spraw z zakresu organizacji, administracji, zaopatrzenia, uzupełnienia i wyszkolenia

⁵ Powiaty zostały utworzone wcześniej 30.10.1918 roku przez Radę Regencyjną na miejsce dotychczasowych okręgów, jako podstawowe ogniwa administracji terenowej. Na czele urzędu powiatowego stał kierownik (na jego określenie używano początkowo nazwy komisarz ludowy, komisarz powiatowy, komisarz rządowy lub powiatowy komisarz rządowy), szerzej na ten temat zob. W. Kozyra, *Urząd Wojewódzki w Lublinie w latach 1919 – 1939*, Lublin 1999, s. 25-32.

⁶ *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1920/1921*, cz.1, Warszawa 1921, s. 36 i 309.

⁷ Szerzej na ten temat zob. W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna – dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 125-135.

policjantów. Siedziba komendanta powiatowego znajdowała się w mieście gdzie urzędował starosta. Policja w powiatach i miastach stanowiących samodzielną jednostkę administracyjną, w zakresie służby bezpieczeństwa i administracji państwowej, podlegała właściwej władzy administracyjnej (w powiatach - starostom, w miastach - komisarzom rządu). W czynnościach dochodzeń przestępstw policja była zależna przede wszystkim od urzędów wymiaru sprawiedliwości. W skład komendy powiatowej poza komendantem wchodził jego zastępca, komisarze i zastępcy komisarzy policji, biura z odpowiednim personelem oraz stałe posterunki w gminach, mniejszych miastach oraz większych skupiskach ludności. Gminne jednostki policji znajdowały się w zasadzie w tej miejscowości gdzie umieszczona była siedziba urzędu gminnego. Zdarzały się jednak od tego odstępstwa, powodowane głównie kłopotami lokalowymi oraz faktem, że nieraz posterunki obejmowały swym działaniem tereny kilku gmin.⁸ Do zadań komendy powiatowej należały sprawy administracyjne, gospodarcze i wyszkolenia policji danego powiatu. Służbę w zakresie bezpieczeństwa i służbę śledczą komenda wykonywała tylko jako organ drugiej instancji, nadzorujący jednostki wykonawcze (posterunki). W celu ułatwienia osobom zainteresowanym załatwiania spraw w komendzie powiatowej, jak również ze względu na konieczność nawiązania ściślejszej łączności między władzami policyjnymi danego rejonu a społeczeństwem, dostęp do komendanta policji nie mógł być utrudniony zbyt dużymi formalnościami. Wyraźnie musiały być wskazane godziny jego urzędowania.⁹ Komenda

⁸ Przepisy o organizacji komend powiatowych policji wydane przez Ministra Spraw Wewnętrznych, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” (dalej: DzURP), 1919, nr 94, poz. 508.

⁹ Protokół zjazdu komendantów PP okręgu lubelskiego w dniach 10-11.02.1921 r., Archiwum Państwowe w Lublinie, Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie (dalej: APL, KWPP), sygn. 523, s. 15-16.

powiatowa w Radzynie Podlaskim w 1925 roku znajdowała na ulicy 3-go Maja 6.¹⁰

Tabela nr 1. Wykaz posterunków PP w powiecie radzyńskim ze stanem personalnym w marcu 1920 roku

Posterunek PP	Teren służbowy	Służba zewnętrzna	Urzednicy
1. Radzyń	Miasto Radzyń	15	-
2. Biała	Gmina Biała	7	-
3. Jabłoń	Gmina Jabłoń	5	-
4. Komarówka	Gminy Przegaliny i Brzozowy Kąt	7	-
5. Międzyrzec	Miasto Międzyrzec	25	1
6. Kąkolewnica	Gmina Kąkolewnica i część gminy Misie	6	-
7. Wołyń	Gmina Lisiowólka	7	-
8. Kostry	Gmina Milanów	4	-
9. Siemień	Gmina Siemień	4	-
10. Szóstka	Gmina Szóstka	4	-
11. Suchowola	Gmina Suchowola	4	-
12. Tłuściec	Gmina Tłuściec i część gminy Misie	5	-
13. Zahajki	Gmina Zahajki	4	-
14. Żerocin	Gmina Żerocin	4	-

Źródło: APL, KWPP, sygn. 197, s. 69-70

¹⁰ Informator Województwa Lubelskiego, red. S. Bryła, Lublin 1925, s. 79.

Zasadniczym typem jednostki wykonawczej policji był posterunek. Tworzył on jednostkę policji, z zadaniem wykonywania czynności w zakresie utrzymania porządku i bezpieczeństwa publicznego, dochodzenia przestępstw oraz obowiązków o charakterze organu wykonawczego władz administracyjnych, sądowych i samorządowych, na pewnym określonym terenie. Na czele posterunku stał komendant, który kierował służbą, prowadził nadzór służbowy nad podległymi funkcjonariuszami, odpowiadał za stan uzbrojenia i wyszkolenia podwładnych oraz prowadził kancelarię i zarząd sprawami gospodarczymi. Komendantem posterunku gminnego był zazwyczaj niższy funkcjonariusz w stopniu starszego przodownika lub przodownika.¹¹

Obserwacja warunków służby oraz zmiany liczbowe stanu personalnego policji w okresie międzywojennym powodowały, że liczba jednostek policyjnych na terenie kraju nie była stała. Najbardziej było to widoczne na przykładzie komisariatów i posterunków. Niektóre z nich były likwidowane, a ich tereny służbowe przydzielano do sąsiednich jednostek, inne natomiast były tworzone od nowa. W pierwszej połowie 1921 roku na terenie powiatu radzyńskiego zlikwidowano 6 posterunków. Pozostało więc 8 jednostek gminnych, które znajdowały się w Radzynie, Międzyrzecu, Jabłoni, Kąkolewnicy, Komarówce, Siemieniu, Wohyniu i Zahajkach.¹² W następnych latach doszło do kolejnych zmian. Posterunek z Zahajek został przeniesiony do Drelowa, a w 1925 roku utworzono kolejną jednostkę w Milanowie.¹³

¹¹ Rozkaz nr 329 KGPP z 1926 r., [w:] Obowiązujące Rozkazy i Okólniki Komendanta Głównego Policji Państwowej w układzie rzeczowym, oprac. H. Walczak, A. Barta, J. Płotnicki, A. Robaczewski, J. Szeryński, Z. Krzyżanowski, Warszawa 1927, s. 15-16.

¹² APL, KWPP, sygn. 199, s. 1-10.

¹³ APL, KWPP, sygn. 18, s. 10.

W momencie tworzenia Policji Państwowej na terenie powiatu miały miejsce drobne kradzieże, szczególnie inwentarza domowego. Służbę pełnił wówczas naczelnik policji, jego pomocnik, 4 sierżantów, 8 kaprali, 44 posterunkowych i 22 żandarmów. Na uwagę zasługiwało dobre zachowanie personelu oraz brak kar dyscyplinarnych. 4.11.1919 roku podczas odprawy w Komendzie Okręgowej PP w Lublinie radzyński komendant powiatowy podkreślił, że na terenie powiatu panował zadowolający stan bezpieczeństwa. Godny pochwały był przede wszystkim dobry stosunek policji do władz administracyjnych oraz społeczeństwa, co było pomocne w uzyskiwaniu zaufania miejscowej ludności. Tak jak na terenie całego kraju, również w powiecie radzyńskim wiele do życzenia miała strona techniczna funkcjonujących posterunków. Mimo dobrego stanu pomieszczeń komendy istniały poważne problemy w uzyskiwaniu lokali na posterunki gminne jak też na areszt przy komendzie powiatowej. Problemy lokalowe dotyczyły również bezpośrednio funkcjonariuszy. Wynajmowane przez nich kwatery bardzo często były w opłakanym stanie. Stan wyposażenia również nie był bez zarzutu. Brakowało łączności telefonicznej, jednolitego uzbrojenia oraz obuwia. Na początku 1920 roku na stanie tamtejszej policji było 8 koni, 3 bryczki, 1 wóz, 122 karabiny, 5 rewolwerów i 110 bagnatów.¹⁴

W marcu 1920 roku policja już coraz lepiej wykonywała swoje zadania. Początkowo zorganizowana z osób nieprzygotowanych do służby policyjnej, dzięki nauce i ćwiczeniom dochodziła do odpowiedniej sprawności. Jak czytamy w sprawozdaniu sytuacyjnym starosty radzyńskiego, duże sukcesy odniosła szczególnie w czasie likwidowania strajków służby folwarcznej. W tym czasie na terenie powiatu znajdowały się również 2 posterunki Żandarmerii Wojskowej – w

¹⁴ APL, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Radzynie Podlaskim (dalej: KPPPRadzyń), sygn. 8, s. 1-5.

Radzyniu i Międzyrzeczu. Zajmowały się one jednak tylko sprawami wojskowymi. Wzajemne stosunki organów bezpieczeństwa (Policji Państwowej i Żandarmerii Wojskowej) były dobre, podobnie jak stosunek do ludności, która w większości odnosiła się do organów bezpieczeństwa z szacunkiem. Zdarzało się jednak, że niektóre gminy opowiadały się za likwidacją policji. Ogólnie dobrze oceniono sprawność aparatu bezpieczeństwa publicznego. Zaznaczano jednak, że nieumiejętnie prowadzono wywiady zlecane przez urząd starościński.¹⁵ Jak informował starosta, we wrześniu tego roku praca policji i żandarmerii skoncentrowała się na nadużyciach, działającej w okolicach Radzyna jazdy majora Jaworskiego, która pomimo zakazów dopuszczała się bezpodstawnych rekwizycji, a wręcz kradzieży, bezprawnego pociągania do osobowych świadczeń wojennych (zabieranie krawców, golarzy, dziewcząt do prania bielizny itp.) oraz wymierzania niezasłużonych kar cielesnych. Organa bezpieczeństwa nie potrafiły opanować sytuacji i nie były w stanie przebywać dziennie w kilkunastu miejscach gdzie dochodziło do nadużyć. W związku z tym dowódca garnizonu w Radzyniu wystawił stałe patrole wojskowe na mieście i w jego okolicy. W ten sposób połączonymi siłami zdołano opanować nadużycia jakich dopuszczali się żołnierze, pomimo że stawiali nieraz zbrojny opór. Poza tym w czasie prób interwencji zdarzały się przypadki pobicia policjantów przez żołnierzy z jazdy Jaworskiego.¹⁶ W październiku został zorganizowany na terenie powiatu oddział konny złożony z 5 policjantów. Po przeprowadzonym przeszkoleniu użyto go do patrolowania zagrożonych miejscowości. Wysyłane również były stałe patrole piesze przez

¹⁵ APL, Starostwo Powiatowe Radzyńskie (dalej: SPRadzyńskie), sygn. 1, s. 5.

¹⁶ APL, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Społeczno-Polityczny (dalej: UWL-WSP), sygn. 1960, s. 19 i 31.

posterunki gminne, składające się z 2-4 policjantów.¹⁷ W tym czasie ekspozytura śledcza w Radzynie wykrywała około 85 procent przestępstw, co stawiało ją w czołówce województwa lubelskiego.¹⁸

Organizację Policji Państwowej przerwała wojna polsko-radziecka w 1920 roku. W trakcie ofensywy Armii Czerwonej, funkcjonariusze powiatu radzyńskiego nie brali udziału w walkach, gdyż nie przebywały tutaj większe oddziały wojskowe. Na początku sierpnia przeprowadzono wstępną ewakuację, która objęła kancelarię komendy i rodziny policjantów. 9 sierpnia zarządzono ostateczne opuszczenie Radzyna i powiatu. W trakcie odwrotu zaostrzyły się stosunki policji z ludnością wiejską, co było związane ze ściąganiem podwód. Jako ostatni opuścił Radzyń komendant powiatowy z kilkoma funkcjonariuszami, a w 1,5 godziny po jego wyjeździe do miasta wkroczyli bolszewicy. Ostatecznie funkcjonariusze policji udali się do Radomia. Na swoje stanowiska powrócili 19 sierpnia.¹⁹

Ważną rolę w funkcjonowaniu Policji Państwowej odgrywała służba śledcza. Do jej kompetencji należały sprawy ujawniania i zapobiegania przestępstwom. Obejmowało to wszelkie dochodzenia kryminalne w zakresie morderstw, poważnych wykroczeń przeciwko bezpieczeństwu życia i mienia, a także takie sprawy jak kradzieże, oszustwa, fałszerstwa, wyłudzenia, lichwa, paserstwo. Na początku funkcjonowania organów śledczych, w ramach ich zadań znalazły się również sprawy natury politycznej, które jednak po ukształtowaniu się defensywy policyjnej weszły w zakres jej obowiązków. Nie oznacza to, że służby kryminalne nie były zainteresowane tymi

¹⁷ APL, KPPP Radzyń, sygn. 8, s. 14.

¹⁸ APL, KWPPPL, sygn. 543, s. 57-58.

¹⁹ APL, KWPPPL, sygn. 582, s. 8; Szerzej na ten temat zob. R. Litwiński, *Policja Państwowa województwa lubelskiego w czasie wojny polsko-radzieckiej 1920 roku*, „Rocznik Chełmski”, 1996, t. 2, s. 221-226.

zagadnieniami. Prowadziły nadal wstępne rozeznanie, szczególnie tam, gdzie nie było funkcjonariuszy wyspecjalizowanych w sprawach politycznych. W latach 1919-1920 na terenie województwa lubelskiego utworzono ekspozytury śledcze we wszystkich powiatach. W Radzynie w jej skład wchodziło 3 funkcjonariuszy. W działalności poszczególnych ekspozytur, jak podkreślano w policyjnych sprawozdaniach, można było zaobserwować dużą skuteczność ich funkcjonowania. Dotkliwie jednak odczuwano brak wyszkolonych wywiadowców i wykwalifikowanych kierowników. Dużą przeszkodą był również zbyt mały skład osobowy. Z drugiej strony niektórzy funkcjonariusze wykazywali duże zdolności w kierunku śledczym, co można było zaobserwować po wynikach pracy.²⁰

W 1922 roku zdecydowano się na zlikwidowanie części ekspozytur i zgrupowanie większej liczby funkcjonariuszy w nowych placówkach. Z dniem 1 czerwca jednostki przy komendach powiatowych w Biłgoraju, Chełmie, Garwolinie, Hrubieszowie, Janowie Lubelskim, Janowie Podlaskim, Krasnymstawie, Lubartowie, Łukowie, Puławach, Radzynie, Sokołowie, Tomaszowie, Węgrowie i Włodawie zostały zlikwidowane. Od tej pory teren powiatu radzyńskiego w sprawach śledczych był obsługiwany przez ekspozyturę w Białej Podlaskiej. Po reorganizacji w latach 1926-1927, wynikiem czego było utworzenie wydziałów śledczych (na terenie województwa w Lublinie, Siedlcach, Zamościu a w 1930 roku w Chełmie), w powiatach gdzie stan bezpieczeństwa nie wymagał utrzymywania stałej jednostki aparatu śledczego (m.in. radzyński), zadania w zakresie zapobiegania przestępczości spełniała policja ogólna pod kierunkiem komendanta powiatowego. W przypadku poważniejszych wypadków istniała

²⁰ Sprawozdanie z działalności PP IV Okręgu Lubelskiego za kwiecień 1920 r., APL, KWPP, sygn. 543, s. 5v.

możliwość delegowania funkcjonariuszy śledczych na miejsce przestępstwa.

W momencie formowania organów defensywy policyjnej w latach 1919-1920 w Radzynie nie utworzono agentury Wydziału IV-D. Sprawy polityczne znajdowały się między innymi w gestii funkcjonariuszy służby śledczej z tutejszej ekspozytury. W 1923 roku powołano Służbę Informacyjną. 1 lutego następnego roku wojewoda lubelski nakazał utworzenie agentur w każdym powiecie województwa lubelskiego. Umieszczano je przeważnie w gmachach starostwa, lecz w takich pomieszczeniach, do których nie mieli dostępu interesanci. Ich powstawaniu towarzyszyło sporo trudności. Na przykład w lipcu starosta radzyński pisał do wojewody, że pomimo kilkakrotnego zwracania się kierownika agentury do komendanta powiatowego o wydanie potrzebnych druków, materiałów informacyjnych i przyborów kancelaryjnych, ten odmówił ich udostępnienia. Agentura nie posiadała również specjalnej skrzynki do *Poufnego Przeglądu Inwigilacyjnego*, wobec czego nie mogła założyć specjalnej kartoteki. W związku z tym starosta prosił wojewodę o wydanie stosowanych zarządzeń, gdyż braki te były przyczyną licznych trudności w funkcjonowaniu jednostki.²¹ Ewentualne zalecenia wojewody nic by nie zmieniły, gdyż wcześniej – 16 czerwca, ukazały się przepisy o organizacji Policji Politycznej, likwidujące jednocześnie Służbę Informacyjną. W Radzynie nie zorganizowano specjalnej ekspozytury, w związku z czym obowiązek zbierania informacji z zakresu spraw politycznych spadł na komendanta powiatowego PP. Zgodnie z instrukcją zadania te prowadził przy pomocy podległych posterunków.²² Jednocześnie komendy powiatowe zostały zobligowane do

²¹ Pismo starosty radzyńskiego do wojewody z 5.07.1924 r., APL, Okręgowy Urząd Policji Politycznej w Lublinie (dalej: OUPPL), sygn. 126, s. 26.

²² Instrukcja o sposobie prowadzenia służby w zakresie resortu Policji Politycznej przez powiatowe Komendy PP, APL, KWPP, sygn. 7, s. 3-4.

nadsyłania do Okręgowego Urzędu Policji Politycznej w Lublinie miesięcznych sprawozdań sytuacyjnych obejmujących ruch zawodowy, ruch strajkowy, działalność legalnych organizacji politycznych i organizacji społecznych, działalność antypaństwowych organizacji politycznych, nastroje obcych narodowości i szczególniejsze wypadki natury politycznej.²³ Po likwidacji Policji Politycznej w 1926 roku sprawy te weszły do zakresu obowiązków służby śledczej.

W marcu 1925 roku stan personalny radzyńskiej policji tworzyli: komisarz, 4 starszych przodowników, 9 przodowników, 8 starszych posterunkowych i 43 posterunkowych. Do stanu etatowego brakowało 7 policjantów. W tym miesiącu przyjęto ponadto 2 posterunkowych. Z tego stanu 2 starszych posterunkowych przebywało w szkole policyjnej w Lublinie i 4 posterunkowych w delegacji w Chełmie (1) i Zamościu (3).²⁴ Na początku 1926 roku, komendant powiatowy zwracał się z prośbą o jak najszybsze przydzielenie jednego funkcjonariusza, który władałby biegle językiem żydowskim, ze względu na fakt zamieszkiwania w Międzyrzecu dużej liczby Żydów. Pomimo ponawianych próśb, do końca roku taka osoba nie została jednak tam oddelegowana. W tym czasie posterunki w większości były obsadzone przez odpowiednich komendantów, za wyjątkiem jednostki w Siemieniu. W wyposażeniu brakowało przede wszystkim krzeseł oraz szaf na akta. Poza tym 50 procent mundurów radzyńskiej policji kwalifikowało się do wymiany.²⁵

Według komendy powiatowej w Radzynie stan bezpieczeństwa na terenie powiatu w I kwartale 1926 roku był dobry. Z ważniejszych przestępstw popełnionych w tym czasie można wymienić podpalenie własnych zabudowań przez mieszkańca Wohynia, 2 kradzieże koni i 4 bydła. Poza tym zanotowano 106

²³ APL, OUPPL, sygn. 273, s. 1.

²⁴ APL, UWL-WSP, sygn. 1963, s. 29.

²⁵ APL, KWPPPL, sygn. 582, s. 22v.

drobniejszych kradzieży, z czego wykryto 70 procent. Liczba drobniejszych przestępstw w porównaniu do poprzedniego kwartału zmniejszyła się, co można było przypisać porze zimowej. Jak wynika z policyjnych raportów kradzieże były popełniane głównie przez bezrobotnych, zmuszonych do tego przez sytuację życiową. Zadowolający zdaniem policji stan bezpieczeństwa utrzymywał się przez cały rok, choć zdarzały się przypadki zabójstw, napadów rabunkowych, kradzieży koni i bydła oraz kradzieży mieszkaniowych. W celu utrzymania bezpieczeństwa publicznego na odpowiednim poziomie stosowano systematyczną służbę prewencyjną, szczególnie w porach nocnych. Było to jednak utrudnione zbyt niskim w stosunku do potrzeb stanem personalnym radzyńskiej policji. Jako najbardziej zagrożone pod względem bezpieczeństwa publicznego wymieniano gminy Milanów, Siemień i Jabłoń. Społeczeństwo odnosiło się do organów policyjnych z zaufaniem. Nie dotyczyło to jednak ludności z mniejszości narodowych.²⁶

9.12.1937 roku podczas zjazdu starostów z terenu województwa lubelskiego omawiano między innymi stan bezpieczeństwa publicznego. Podkreślono przede wszystkim konieczność zwiększenia stanu osobowego policji oraz liczby środków lokomocji. Zwrócono również uwagę na potrzebę pokrywania się rejonów posterunków z granicami gmin oraz na konieczność utworzenia komisariatów w miastach o większym zaludnieniu, rozwiniętym handlu lub przemyśle. Chodziło tutaj przede wszystkim o Białą Podlaszkę, Międzyrzec, Kraśnik i

²⁶ Sprawozdania sytuacyjne Komendy Policji Państwowej powiatu radzyńskiego za kwartały I, II, III i IV 1926 roku, APL, KWPP, sygn. 582, s. 22-29.

Parczew.²⁷ Pomimo że postulaty te pokrywały się z koncepcjami organów policyjnych, to pozostały jedynie w sferze planów.

Stanowisko komendanta powiatowego PP w Radzynie Podlaskim pełnili kolejno:

- 1/ komisarz Józef Pawłowski (od października 1919 jako p.o. komendanta; komendant 20.11.1920 - 1.07.1926)²⁸
- 2/ komisarz Józef Kąkolewski (1.07.1926 - 31.08.1926)²⁹
- 3/ podkomisarz Tadeusz Szyszkowski (31.08.1926 - 30.09.1929)³⁰

²⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie - dopływy (dalej: AAN, KGPP-dopływy), sygn. 288, s. 62.

²⁸ **Pawłowski Józef - Komisarz PP**, ur. 24.02.1888, syn Ignacego i Marii, wykształcenie - 7 klas szkoły handlowej, wyznanie rzymsko-katolickie, officer armii rosyjskiej, służył w 1 Korpusie Polskim gen. Dowbór-Muśnickiego, porucznik rezerwy piechoty, w służbie policyjnej od 21.11.1918, awans na: podkomisarza 1.08.1919, komisarza 1.02.1920, od 1919 – komendant powiatowy PP w Łasku, Radzynie Podlaskim 10.1919 – 1.07.1926, Zamościu 1.07.1926 – 26.04.1928, Puławach 26.04.1928 – 28.10.1931, Chełmie 28.10.1931 – 09.1931, po 1945 roku mieszkał w Łowiczu, **Odnaczenia:** Krzyż Zasługi Srebrny - 2 razy, Medal Dziesięciolecia, AAN, Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie (dalej: KGPP), sygn. 7, 81; AAN, KGPP-dopływy, sygn. 305; AAN, Akta byłych funkcjonariuszy Policji Państwowej, Straży Więziennej, KOP i Straży Granicznej 1946 –1952 (dalej: AbFP), sygn. 2; APL, KWPP, sygn. 646; APL, Prokurator Sądu Okręgowego w Lublinie (dalej: PSOL), sygn. 1057.

²⁹ **Kąkolewski Józef - Komisarz PP**, ur. 10.03.1896 r., technik górniczy (3 lata górnictwa), do służby policyjnej wstąpił 1.06.1919 r., awans na: podkomisarza 1.06.1919, komisarza 1.05.1921, komendant powiatowy kolejno w Garwolinie 1.06.1919 – 1.02.1921, w Sokołowie Podlaskim 1.02.1921 – 15.01.1925, w Hrubieszowie 15.01.1925 – 1.07.1926, w Radzynie Podlaskim 1.07.1926 – 31.08.1926, wydalony z PP 10.09.1926 na zas. art. 21 p. 5 ust. o PP z 24.07.1919, AAN, KGPP, sygn. 7; APL, KWPP, sygn. 646; AAN, KGPP-dopływy, sygn. 990.

³⁰ **Szyszkowski Tadeusz - Podkomisarz PP**, ur. 19.09.1891, awans na aspiranta 1.08.1920, podkomisarza 1.10.1920, komendant powiatowy we

4/ komisarz Bolesław Sikorski (30.09.1929 - wrzesień 1939)³¹

**Tabela nr 2. Stan faktyczny funkcjonariuszy PP
w powiecie radzyńskim**

Rok	Ilość posterunków	Funkcjonariusze		Policja śledcza funkcj. niżsi	Urzędnicy	Pracownicy służby niższej ³
		Wyżsi ¹	Niżsi ²			
10.1919	14	2	77	?	?	?
11.1920	14	2	96	3	3	2
06.1921	8	1	98	3	4	2
11.1921	8	2	82	1	2	2
06.1922	8	1	74	-	1	2
01.1923	8	1	73	-	2	2

Włodawie 1.01.1923 – 15.06.1925, w Łukowie 15.06.1925 – 31.08.1926, w Radzynie Podlaskim 31.08.1926 – 30.09.1929, w Lubartowie 30.09.1929 – 17.10.1932, zwolniony dyscyplinarnie z PP 27.10.1933 za lekkomyślne zaciąganie długów, uchylanie się od ich regulowania i wprowadzanie w błąd przełożonych poprzez udzielanie fałszywych wyjaśnień, po 1945 roku mieszkał we Wrocławiu, AAN, KGPP, sygn. 7; AAN, KGPP-dopływy, sygn. 990; AAN, AbFP, sygn. 9.

³¹ **Sikorski Bolesław - Komisarz PP**, ur. 26.02.1894 w Korabiaczynie w powiecie sokołowskim, syn Franciszka i Michaliny, wykształcenie - 2 klasy szkoły miejskiej, chorąży żandarmerii, w służbie policyjnej od 1.07.1919 r., awans na aspiranta 1.11.1919, podkomisarza 1.10.1922, pełnił stanowisko referenta śledczego przy KWPP w Lublinie 1.02.1925 - 1.02.1926, komendanta powiatowego PP w Lubartowie 1.02.1926 – 30.09.1929 i Radzynie Podlaskim 30.09.1929 – 09.1939, w czasie okupacji w komendzie Policji Polskiej w Białej Podlaskiej, po wojnie mieszkał w Namysłowie, 4.09.1948 komisja rehabilitacyjna dla byłych funkcjonariuszy PP odmówiła mu rehabilitacji za „karanie obywateli mandatami, gorliwość w służbie, utrzymywanie stosunków z Niemcami”, **Odmówienia:** Krzyż Zasługi Srebrny, Medal Dziesięciolecia, AAN, KGPP, sygn. 7, 81; AAN, AbFP, sygn. 2 i 7, s. 3-27.

06.1924	8	1	68	1	2	2
07.1925	9	1	69	1	2	2
06.1926	9	1	58	1	1	2
03.1928	9	1	55	-	-	-
03.1930	9	1	55	-	-	-
1931	9	1	51	-	-	-
12.1933	9	1	46	-	-	-
07.1934	9	1	45	-	-	-

1 - od 1928 r. oficerowie; 2 - od 1928 r. szeregowi; 3 - woźnice, gońcy, szoferzy itp.

Źródła: APL, KWPPŁ, sygn. 643, 130, 137, 142, 149, 644, 656, 645, 230, 18; APL, UWL-WSP, sygn. 877, 2410, APL, Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie, sygn. 60.

W ocenie pracy radzyńskiej policji w okresie dwudziestolecia międzywojennego należy podkreślić trudne warunki w jakich przyszło pracować funkcjonariuszom. Widoczne było to przede wszystkim na początku lat dwudziestych, gdy powszechne było zjawisko bandytyzmu będącego w dużym stopniu efektem dwóch wojen (działań z lat 1914 – 1918 i wojny polsko-radzieckiej w 1920 roku). Istotny był również fakt organizowania organów policyjnych niemal od podstaw. Stwierdzić jednak należy, że pomimo tych przeciwności udało się doprowadzić do stworzenia aparatu policyjnego na stosunkowo wysokim poziomie.